

BEZBEDNOST U KONTEKSTU SOCIO-URBANE OBNOVE U GRADOVIMA DANAŠNJICE

Eva Vaništa Lazarević¹, Milena Ivanović², UDK=351.78(1-21)
Filip Trgovčević³ https://doi.org/10.18485/fb_ubur.2018.1.ch6

¹ Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu, eva.vanistalazarevic@gmail.com

² Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu, milena.ivanovic.arch@gmail.com

³ Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu, filiptas@hotmail.com

Sažetak

Ulaskom u 21. vek upoznali smo se sa nekim novim, sasvim drugačijim i složenijim pitanjima koja se tiču bezbednosti u gradovima. Danas se više ne bavimo samo uobičajenom borbom protiv kriminala, već su gradovi postali opterećeni svim vrstama pretnji, od prirodnih katastrofa do siromaštva i bede te migracionih procesa. Namera ovog priloga biće istraživanje i analiza uzrokâ i podsticajâ za probleme sa kojima se susrećemo, a u želji da se pripremimo i da ih, ukoliko je to moguće, mimoidemo ili eliminišemo. Urbanističko-sociološki način predstavlja samo podsticaj za dalja istraživanja. Cilj će sasvim sigurno biti ostvarivanje rezilijentnih gradova, gde podrazumevamo i bezbednost kao najvažniji faktor. Biće istraživani fenomeni koje zatičemo u gradovima, a nismo ni mogli da im se nadamo ili da ih planiramo. Što se tiče migracija, smernice bi trebalo da slede američki model – već dva veka dobro održavanog suživota. Treba naglasiti da, kako sociološki tako i fizički, postoji aktivna politička i profesionalna volja u cilju kreiranja zdravih i jakih mešovitih naselja. Kroz jačanje multikulturalnosti u javnim prostorima tokom urbane obnove i transformacije treba voditi računa o oba činioca – lokalnom interesu, javnom, privatnom i onom novopridošlom.

Rad teži da objasni važnost metoda urbane obnove u kontekstu bezbednosti, kao i način na koji urbanisti mogu uticati na podizanje nivoa bezbednosti javnih prostora. Prikazano je kako korisnici percipiraju bezbednost i koji to arhitektonski kvaliteti utiču na osećaj sigurnosti kod ljudi. Analiziran je prostorni aspekt bezbednosti i objašnjeno je kakvi to prostori u gradu generišu najviše kriminala i zašto. Znajući koji su to prostorni faktori koji utiču na povišenu stopu kriminala, kao urbanisti možemo delovati rešenjima dizajna prostora koji će imati suprotan efekat. Integrisanjem principâ prevencije kriminala kroz dizajn prostora u projekte urbane obnove, ali i nove izgradnje, podiže se opšti nivo bezbednosti, a samim tim i nivo rezilijentnosti Beograda. Rad nastoji da utvrdi stepen kriminaliteta u Beogradu i preispituje na koji način urbano tkivo utiče na pojavu kriminala. Takođe, u radu je istraženo na koji način projekti urbane obnove koji integrišu principe prevencije kriminala kroz dizajn prostora utiču na smanjenje stope kriminala u prostoru.

Ključne reči: *urbana bezbednost, Beograd, rezilijentnost, socio-urbana obnova, bezbednosni fenomeni, prevencija kriminala, Mostarska petlja, javni prostor*

1.0. UVOD

Ulaskom u 21. vek upoznali smo se sa sasvim drugačijim i složenijim pitanjima koja se tiče bezbednosti u gradovima. Danas se, naime, više ne bavimo samo uobičajenom borbom protiv kriminala. Gradovi su izloženi svim vrstama pretnji – od prirodnih katastrofa, preko siromaštva i bede, do migracionih procesa. Namera ovog priloga biće istraživanje i analiza uzroka i podsticaja za probleme sa kojima se susrećemo, a u želji da se pripremimo i da ih, ukoliko je to moguće, mimoiđemo ili eliminišemo. Cilj će sasvim sigurno biti ostvarivanje što višeg nivoa rezilijentnih gradova, koji tretiraju bezbednost kao jedan od najvažnijih faktora.

Beda u gradovima je nešto protiv čega se već vodi bitka, a predstavlja indikator za moguću buduću nesigurnost i kriminal. Razvijanje rezilijentnosti protiv prirodnih katastrofa jeste element na kojem se već dosta učinilo u svetu. Uz identifikovanje faktorâ urbane obnove, stručnjaci bi trebalo da budu otvoreni za istraživanje koncepata koji donose nove ideje o jačanju urbane otpornosti. Dok je, naime, koncept nestabilne ili „nulte tolerancije“ definisan kao osetljiv na stresore, „nesalomljivost“ (odsustvo krhkosti, *antifragility*) vezuje se za generisanje pozitivnih odgovora u cilju anuliranja štete.

Konstantna procena treba da se odnosi na prednosti i nedostatke u vezi s neočekivanim događajima. Trebalo bi naglasiti da, kako sociološki tako i fizički, postoji aktivna politička i profesionalna volja u cilju kreiranja zdravih i jakih mešovitih naselja. Kroz jačanje multikulturalnosti u javnim prostorima tokom urbane obnove i transformacije treba voditi računa o raznorodnim interesima: lokalnom interesu, javnom, privatnom i onom novopridošlom.

1.1. Metode urbane obnove unutar smernice za sigurnost

Urbana obnova je najširi pojam koji obuhvata sve vrste procesa urbane regeneracije, što podrazumeva i urbanu reciklažu, rekonstrukciju, interpolaciju, rehabilitaciju. U Evropi se smatra da su osamdesete godine 20. veka donele prvi postupak integrativne urbane obnove na primeru rekonstrukcije i revitalizacije Londonskih dokova. U Americi, nasuprot prvim tzv. *redevelopment projects* iz ranih šezdesetih godina, sa razvojem automobilske industrije i formiranjem zona poznatim kao „*urban sprawls*“¹ pokazuje se da se otvorilo pitanje rešavanja urbanih problema u širim zamasima, na većim geografskim područjima istovremeno. Džejn Džejkobs (Jacobs, 1961) piše svoju čuvenu knjigu o propasti američkih gradova. Sjedinjene Države su tako prve ukazale na negativnu stranu kako nekontrolisanog razvoja tako i regeneracije: getoizaciju, promenu socijalne strukture nakon obnove i sve posledice džentifikacije (*gentrification*).

Do tada je urbana obnova u Evropi tekla tzv. principom „kuća po kuća“, ili *step by step*, sa pojedinačnim poduhvatima, posebno u sredinama koje su bile

¹ Reč je o rasprostranjenim zonama rezidencijalnog tipa, bez javnih pratećih objekata, koji su kolskim saobraćajem povezani sa centrom grada.

zaštićene kao kulturno dobro. Sedamdesetih godina se prelazi na prva rešenja i projekte rekonstrukcije čitavih četvrti istovremeno. Četvrti više nisu samo deo najužeg centra i zaštićenih zona sa kulturnim nasleđem – sve više se radi o socijalno obezvređenim kvartovima na ivicama gradova. Posebno ulaskom u novi milenijum i eru siromaštva, zajedno sa ekonomskom krizom iz 2008. godine, fokus urbane obnove preusmerava se na rešavanje socijalnih problema.

Sinergija različitih struka se prihvata, iako nerado, kao neminovnost, a integrativno sagledanje problematike pomaže rešavanju problema na sistemski način. Iako neprirodno, struke su prinuđene da saraduju i da uočavaju i rešavaju probleme sintezno.

1.2. *Bezbednost javnih prostora i geografija kriminala*

Javni prostor predstavlja u fizičkom smislu otvoren prostor u kojem je građanima omogućeno neometano kretanje i korišćenje tog prostora. Pravno gledano, ovaj prostor može biti u privatnoj ili državnoj svojini, međutim, u našem kontekstu (Srbija) veći deo ovog prostora nalazi se u vlasništvu Republike Srbije i, u skladu sa tim, predstavlja državnu svojinu. Pod javnim prostorom podrazumevaju se uglavnom parkovi, ulice – sa pripadajućim saobraćajnim elementima, trgovima, tzv. urbani džepovi i prostor u neposrednom okruženju objekata javne namene.

Bezbednost javnih prostora predstavlja jednu od značajnijih tema sa kojom se suočavaju nacionalne službe za bezbednost. Međutim, prevencija protiv kriminala ne ogleda se samo u delovanju službi, već i u „*targetiranju*“ i urbanoj obnovi devastiranih prostora koji su uglavnom meta dejstva kriminogenih grupa. Urbana obnova, kao jedan od mehanizama rekonstrukcije i revitalizacije napuštenog gradskog tkiva, čini javni gradski prostor potencijalno opasnim i manje poželjnim za počinioce krivičnih dela, dok u suprotnom zapušteni javni otvoreni prostori ugrožavaju bezbednost građana, a samim tim omogućavaju širenje potencijalnih rizika od dejstva pomenutih grupa.

Istraživanjem kriminala i uslovâ bezbednosti građana bavi se širok spektar nauka. Geografija kriminala od svog nastanka izučava, između ostalog, i prostorne varijabilnosti kriminala, poput porekla i karakteristika kriminalaca, policijskog delovanja ili percepcije kriminala, kao i strah od kriminala (Guzik, 2000). Međutim, moderna geografija kriminala svoj fokus je uspostavila na prostornim aspektima straha, bezbednosti i društvene kontrole. Geografija straha je usko vezana za prostornu komponentu i pretpostavlja da pretnja od kriminala koju osećaju ljudi u javnom prostoru uzrokuje izbegavanje tih prostora (Madge, 1997).

U skladu sa navedenim, dolazi se do zaključka da javni prostor čini neodvojivu sekvencu prilikom istraživanja i suzbijanja kriminala, što otvara mogućnost interdisciplinarnosti, tj. uključivanja eksperata iz oblasti koje se usko vezuju za kreiranje javnog prostora u gradovima i njegovo dalje korišćenje. Sve pomenute vrste javnog gradskog prostora čine površine javne namene koje preciznije definišu i planski uređuju urbanisti. Shodno tome, urbanizam predstavlja neodvojivu multidisciplinarnu profesiju koja direktno utiče na kreiranje javnih gradskih prostora, a

samim tim i na mogućnosti za pojavu, odnosno odsustvo kriminala u tim prostorima. Fenomen grada i javni gradski prostori, takođe, značajni su za razvoj diskusije o bezbednosti, jer obuhvataju širok repertoar iskušavanja i borbe protiv kriminala (Alexander, 2008). Ujedno, možemo zaključiti: „... Grad predstavlja arenu u kojoj se većina planerskih rešenja za poboljšanje bezbednosti zapravo testira.“ (Ceccato, 2012; Alexander, 2008; Pain, 2009)

1.3. Urbana bezbednost i dispozicija kriminala

Novija istraživanja pokazala su da je precepcija bezbednosti kod ljudi uslovljena njihovim prostornim praksama (Häkli, 2009). U literaturi, međutim, nalazimo da nekoliko faktora utiče na osećaj bezbednosti, i to pre svega: pol, starost, socio-ekonomski status, poverenje, narodnost i struktura urbanog tkiva (Alexander, 2012; Brownson, 2001; Ceccato, 2012; Day, 2001). Teoretičari naglašavaju da je osećaj bezbednosti uslovljen prvenstveno urbanim zadovoljstvom, poverenjem i fizičkim karakteristikama (Jabareen, 2017). U javnim gradskim prostorima, od fizičkih karakteristika, presudne su, koliko je istraženo: kompaktnost, gustina, dužina pešačkih distanci i, naročito, sâm dizajn prostora. Zaključuje se da su pomenute fizičke karakteristike prostora tesno povezane sa osećajem zadovoljstva i poverenja kod ljudi.

Usled ekspanzije terorizma, urbana bezbednost je postala centralna briga gradova širom sveta. Naime, istraživanjima u proteklih tridesetak godina došlo se do zaključka da je kreiranje prostora podjednako važno kao i izučavanje socijalnih i drugih faktora kriminalnog ponašanja. Urbana bezbednost se odnosi, naime, na oblik osećaja sigurnosti i poverenja u gradu.¹ Dimenzije sa kojima je taj osećaj povezan uključuju i prostorno-fizički, društveni i psihološki aspekt bivstvovanja u gradu (Jabareen, 2017). Komšiluk, poverenje i fizičke karakteristike prostora direktno utiču na osećaj sigurnosti kod građana, a samim tim i na bezbednost uopšte.

Pošlo se od pretpostavke da se kriminalno ponašanje uvek ispoljava u nekom prostoru, a neophodno je utvrditi razloge. Međutim, posmatranjem i detektovanjem prostora u kojima se dešavaju i ponavljaju kriminalne radnje, kriminolozi su zaključili da sâm prostor u kojem se radnja dešava, i njegovo uređenje, omogućavaju prigodnu situaciju krimogeno nastrojenim licima da počine neko od krivičnih dela.² Samom analizom novinskih članaka (Blic, 2013; Blic, 2015; I. Milićević, 2013; I. Milićević, 2014; M. Beljan, 2017) koji opisuju i iznose detalje o kriminalnim radnjama u prostoru, možemo zaključiti da se za „prigodna staništa“ i dejstva kriminogenih grupa uglavnom navode zapušteni, devastirani prostori koji omogućavaju lak manevar i neometano (brzo/lako) napuštanje lokacije.

¹ „Ljudi se okupljaju u gradovima radi bezbednosti; a ostaju okupljeni zbog dobrog života“, Aristotel.

² Odnosi se na krivična dela protiv života i tela, imovine i zdravlja ljudi. Klasifikovana u posebnom delu Krivičnog zakonika (*Sl. glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016).

To su, uglavnom, mračni prolazi, devastirani ili napušteni prostori, *brown-field* lokacije, blizina saobraćajnih čvorišta, poput železničkih i autobuskih stanica, prostori ispod mostova i slične zone. Odlika svih navedenih prostora uglavnom je nepreglednost, slaba ili nikakva osvetljenost, te je kriminogeno delovanje u toku noći olakšano. Pomenuti prostori uglavnom nemaju nadzor ni kontrolu pristupa, pa u skladu sa tim olakšavaju vršenje krivičnog dela i udaljenje sa mesta zločina. Upravo ovakva mesta nazivaju se kriminogenim „vrućim tačkama“ (*hot spots*).

1.3.1. Intervencije za situaciono sprečavanje kriminala

Novi politički model urbane bezbednosti predstavlja upravljanje prostorom na više nivoa, bazirano na teritorijalnim javno-privatnim partnerstvima, aktiviranju zajednice, građanskoj participaciji, tehnologijama kontrole poput CCTV¹ i urbanim mobilijarom sa tzv. „odvraćajućim“ dizajnom. Ideja je nastala u cilju smanjenja šteta, poboljšanja percepcija bezbednosti, hvatanja ukoštac sa dekadencijom grada i neuljudnošću, kao i poboljšanja kvaliteta gradskog života (Ricotta, 2016).

Razvojem GIS²-a omogućena su napredna istraživanja prostornog aspekta kriminala i identifikacije takozvanih „*hot spots*“, područja u kojima je zabeleženo najviše kriminalnih radnji (Ashby, 2007). Stvaranjem nepovoljne sredine za izvršenje kriminalne radnje direktno utičemo na motivaciju za izvršenje krivičnog dela potencijalnih prestupnika. Koncept se zasniva na ideji povećanja cene ili smanjenja benefita nelegalne ili necivilizovane radnje kroz manipulaciju urbane sredine. Prema Klarku (*Ronald Clarke*), intervencije za situaciono sprečavanje kriminala mogu biti raznog tipa: intervencije koje povećavaju percipirani trud (ojačavanje potencijalne mete, kontrola pristupa itd.) i intervencije koje povećavaju percipirane rizike, kao što su pretres na ulazu/izlazu, video-nadzor, nadzor od strane zaposlenih, prirodni nadzor³ (Clarke, 1997). Sama osvešćenost da smo snimani u svakom trenutku već čini prvi nivo odbrane, odnosno može da odvraća prestupnike od akcija.

1.4. Percepcija urbane bezbednosti u javnom gradskom prostoru

Holandski autor Brands (*Jelle Brands*) u svojim dugogodišnjim istraživanjima ispituje stanje osećaja bezbrižnosti (bezbednosti), stanje „pripravnosti“ i stanje opasnosti, kao i uporednu analizu psiholoških efekata dve vrste pristupa urbanoj bezbednosti: video-nadzorom javnih prostora i prisustvom snaga bezbednosti u javnim prostorima (Brands, 2014). Brands zaključuje se da je efekat video-nadzora marginalan, dok je prisustvo snaga bezbednosti dosta učinkovitije kada su u pitanju

¹ Closed circuit television

² Geographic Information System

³ Klark dalje objašnjava da intervencije mogu biti npr. uvođenje video-nadzora ili postavljanje urbanog mobilijara koji odvraća potencijalnog počinioca kriminalne radnje (ograda, kapija, bilo kakva barijera i slični objekti).

psihološka stanja korisnika javnih prostora. Bezbednost (sigurnost) jeste u konstantnom procesu rekonfiguracije i pregovaranja kao prolazni i situacioni proces između osobe i osobenosti mesta (Koskela, 2000; Waitt, 2011).

Video-nadzor i prisustvo snaga bezbednosti na terenu dominiraju kada su u pitanju mere urbane bezbednosti. Međutim, malo toga se zna o tome kako ove mere utiču na psihološko stanje korisnika javnog prostora. Javnost i prisustvo policije uglavnom percipira kao poželjno, a takođe se vidljivo prisustvo policije smatra boljim od sistema CCTV (Sparks, 2001).

Negativni aspekt je da se prisustvo policije u javnom prostoru može percipirati kao i postojanje pretnje za bezbednost (Brands, 2014; Cook, 2011; Hinkle, 2008). Kada su prilikom istraživanja upitali sagovornike šta ih asocira na bezbednost, subjekti su naveli: toplina, komfor, opuštanje (Brands, 2014). Takođe, učesnici istraživanja su objasnili da sklop različitih elemenata kod njih izaziva osećaj prisustva pretnje (npr. miris građevina, zidova, osvetljenja, drugih lica itd.). Prisustvo drugih lica nije jedini faktor koji stvara stanje pripravnosti – ipak, prisustvo pratnje (društva, partnera) smanjuje šanse za prelazak iz bezbrižnog u stanje pripravnosti (J. Brands, 2014).

2.0. Urbana obnova kao mehanizam revitalizacije urbanog tkiva u cilju stvaranja urbane bezbednosti

2.1. Na koji način je struktura urbanog tkiva povezana sa urbanom bezbednošću?

Urbano tkivo sačinjeno je od fizičkih aspekata građene sredine i prostornih konfiguracija (Jabareen, 2006), a takođe uključuje namenu zemljišta, objekte i njihove kombinacije, mrežu ulica, trotoare, biciklističke i pešačke staze itd. (Joongsub, 2004; Kim, 2004; Loukaitou-Sideris, 2009). Što se tiče fizičkih atributa, pešački prostori i broj ljudi u njima takođe deluju na osećaj bezbednosti (Jacobs, 1961). Arhitektonski kvaliteti, poput osvetljenja, izuzetno utiču na osećaj bezbednosti (Bonaiuto, 2012; Kuo, 1998; Kuo, 2001). Jaka veza između poverenja, zadovoljstva i fizičkih kvaliteta sredine doprineće „upornom prilivu navike“¹ (Giddens, 1989). Opadanje nivoa jedne od ovih stavki doprinosi opadanju osećaja sigurnosti.

2.2. Prevencija kriminala kroz dizajn prostora

Gradovi streme ka tome da kontrolišu različite vrste rizika kako bi poboljšali sigurnost ljudi (Jabareen, 2013; Jabareen, 2015). Kada se bavimo dizajnom u smislu smanjenja kriminala, ključni faktori su: dizajn građene sredine, upravljanje građenom sredinom i upotreba produkt dizajna sa ciljem smanjenja prilika za kriminalne radnje (Cozens, 2008). Dizajn u smislu smanjenja kriminala zahteva multidisciplinarni pristup, smešten u polje environmentalne (*environment*) kriminologije i povlači discipline kao što su kriminologija, planiranje i environmentalna psiholo-

¹ persistent influence of habit, prev. aut.

gija (Cozens, 2005; Cozens, 2008). Istraživanja jasno pokazuju da dizajn i upravljanje životnom sredinom, kao i produktni dizajn, mogu smanjiti prilike za kriminal (B. Poyner, 1993; Clarke, 1997; Eck, 2002; Cozens, 2005; Wilson, 1982; Ross, 1999; Pease, 2001; Ekblom, 1997; Ekblom, 2005).

U Ujedinjenom Kraljevstvu već više od dve decenije postoji oficir za vezu¹ – arhitekta ili savetnik za dizajn u smislu smanjenja kriminala, koji daje savete u razvojnoj fazi idejnih projekata. Oficiri za vezu su takođe uključeni u akreditaciju nagrada “secured by design” (SBD) za projekte koji ispunjavaju principe dizajna radi smanjenja kriminala. Takođe, u Ujedinjenom Kraljevstvu postoje praktični vodiči za planere, arhitekte i investitore, kao, na primer, “Safer Places – The Planning System and Crime Prevention” (Office of the Deputy Prime Minister, 2004), u kojem je fokus na sedam faktora upravljanja prostora, i to: 1. Pristup i kretanje; 2. Struktura; 3. Nadzor; 4. Vlasništvo; 5. Fizička zaštita; 6. Aktivnost; 7. Upravljanje i održavanje.

U članku *Designing out crime in Western Australia: a case study* (Cozens, 2008) predstavljena je australijska strategija prevencije kriminala kroz dizajn sredine, u kojoj se navodi pet ključnih ciljeva strategije (“*crime prevention through environmental design*” – CPTED):

1. integrisati principe CPTED-a u sve relevantne nacionalne i lokalne planerske politike;
2. upravljati sredinom (životnom, izgrađenom) tako da se smanjuje kriminal;
3. povećati razumevanje dizajna u smislu smanjenja kriminala;
4. primeniti principe CPTED-a u saradnjama;²
5. koristiti produktni dizajn i prikladne tehnologije kako bi se smanjio kriminal.

Akcije australijske strategije se takođe odnose na:

- osiguranje javnih prostora – da budu oblikovani tako da ne pospešuju kriminal, da budu dobro osvetljeni i da se njima dobro upravlja;
- obezbeđivanje detaljno strukturiranog pristupa koji teži poboljšanju upravljanja javnim prostorima;
- savetovanje i edukaciju lokalnih vlasti i drugih agencija o merama poboljšanja bezbednosti kroz upravljanje i održavanje javnih prostora;
- nastavak već formiranog programa “*Eyes on the Street*”, koji obučava i ohrabruje širok spektar ljudi koji rade u javnim prostorima da prijavljuju i beleže sumnjive delatnosti.

Sistematičnim pristupom, u Ujedinjenom Kraljevstvu i Australiji, odgovorni za unapređenje i planiranje bezbednih prostora mogu da posvete pažnju svakom od komponenti i ciljeva, a analizom pojedinačnih stavki mogu jasno uvideti gde je potrebno delovati kako bi se podigao opšti nivo bezbednosti.

¹ Architectural liaison officer, prev. aut.

² Odnosi se na saradnju više agencija, odnosno subjekata, sa ciljem smanjenja kriminala.

3. Lokalni kontekst: bezbednost grada Beograda

Gradovi predstavljaju društvenu, političku i kulturnu sredinu u kojoj pojedinci koriste svoja građanska i druga prava, pa su u gradovima prava pojedinaca i najugroženija, te su poboljšanje kvaliteta života, komfora i ojačavanje životnog okvira grada glavni ciljevi urbane obnove (E. Vaništa Lazarević, 2003). Prioritet urbane obnove u XX veku bilo je očuvanje kulturnog nasleđa i arhitekture, dok se u novom milenijumu fokus pomerio na osnovne potrebe, poput očuvanja društvene sredine. Ova promena paradigme je suštinska u shvatanju današnjeg vremenskog okvira. Dve najveće pretnje društvu danas – siromaštvo i nebezbednost, isprepletene na različitim nivoima, mogu biti razlog pojave termina „rezilijentnost“ u današnjoj urbanističkoj praksi (E. Vaništa Lazarević et al., 2017).

Beograd se u globalu smatra bezbednim gradom,¹ mada bi podizanje nivoa bezbednosti određenih njegovih delova procesom urbane obnove doprinelo sveobuhvatnoj rezilijentnosti grada, njegovoj atraktivnosti, kao i percepciji bezbednosti i komforu građana. Statistika ukazuje na neka „mračna“ mesta u gradu, kao npr. ruševine preostale iz NATO-agresije 1999. godine, koja se mogu unaprediti kroz rekonstrukciju, obnovu i očuvanje (Vaništa Lazarević, E. et al., 2017).

3.1. Metodologija istraživanja: Case study Grad Beograd

Cilj rada predstavlja uspostavljanje koeficijenta (parametra) bezbednosti u prostoru, nakon čega bi trebalo odrediti najnebezbedniju tačku u Beogradu i analizirati preporuke za njeno saniranje. Republički zavod za statistiku Republike Srbije izdaje na godišnjem nivou *Statistički godišnjak*, koji se direktno odnosi na pravosuđe u glavnom gradu. U pomenutom pregledu su popisana pravosnažno osuđena krivična dela² koja su počinila punoletna i maloletna lica, i to protiv: života i tela, imovine, zdravlja ljudi, bezbednosti javnog saobraćaja, kao i protiv pravnog saobraćaja. U *Tabeli 1* predstavljen je broj svih pomenutih pravosnažno osuđenih krivičnih dela na teritoriji beogradskih opština u periodu 2010–2015. godine, dok su u *Tabeli 2* numerički predstavljena samo krivična dela protiv života i tela, imovine i zdravlja, na teritoriji svih beogradskih opština u identičnom periodu.³

¹ Prema podacima baze *Crime Index*, od 347 prestonica Beograd se nalazi na 235. mestu. Prema istom izvoru San Pedro Sula (Honduras) zauzima 1. mesto kao najnebezbedniji grad, dok Abu Dabi (Ujedinjeni Arapski Emirati) zauzima 347. mesto, kao jedan od najbezbednijih gradova današnjice.

² Neophodno je napomenuti da numerički podaci koji su korišćeni predstavljaju samo pravosnažno osuđena dela, dok takođe moramo uzeti u obzir krivična dela koja su počinjena a nisu rasvetljena ili procesuirana. Velika verovatnoća je da određeni broj krivičnih dela nije bio prijavljen, kao i to da počinioci krivičnog dela nisu procesuirani nakon prijave krivičnog dela.

³ U ovom slučaju su isključena krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja i nisu uzeta u obzir krivična dela protiv pravnog saobraćaja, s obzirom na to da se po Krivičnom zakoniku Republike Srbije odnose na poštovanje i ugrožavanje saobraćajnih propisa, član 289 Krivičnog zakonika RS.

Takođe, zelenom i crvenom strelicom u tabelama konstatovano je da li su pravosnažno osuđena krivična dela u porastu ili padu u odnosu na obrađeni vremenski raspon. Cilj uporedne analize podataka iz tabela 1 i 2 jeste da se na početku istraživanja ustanovi tendencija rasta ili opadanja osuđenih kriminalnih radnji na teritoriji beogradskih opština. Takođe, uporednim prikazom ukupnih osuđenih krivičnih dela i osuđenih krivičnih dela protiv života i tela, imovine i zdravlja možemo utvrditi koliki je stvarni procenat krivičnih dela koja se direktno odnose na bezbednost u prostoru, oduzimajući krivična dela u saobraćaju, koja se mogu odnositi i na funkcionalnost gradske saobraćajne mreže.

Tabela 1 – Ukupna pravosnažno osuđena punoletna i maloletna lica prema mestu izvršenja krivičnog dela u periodu 2010–2015. godine

Tabela 2 – Pravosnažno osuđena punoletna i maloletna lica prema mestu izvršenja krivičnog dela protiv života i tela, imovine i zdravlja u periodu 2010–2015. godine

Ukupna pravosnažno osuđena punoletna i maloletna lica prema mestu izvršenja krivičnog dela u periodu od 2010-2015. godine							Pravosnažno osuđena punoletna i maloletna lica prema mestu izvršenja krivičnog dela protiv života i tela, imovine i zdravlja u periodu od 2010 - 2015. godine								
r.br./rang	Grad Beograd - opštine	2010	2011	2012	2013	2014	2015	r. br. /rang	Grad Beograd - opštine	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	Barajevo	34	58	77	50	62	67	1	Barajevo	17	23	35	25	31	42
17	Barajevo							16	Barajevo						
2	Voždovac	259	263	335	305	600	559	2	Voždovac	138	142	188	169	351	391
4	Voždovac							4	Voždovac						
3	Vračar	146	228	297	296	205	334	3	Vračar	90	146	179	200	130	239
11	Vračar							10	Vračar						
4	Grocka	94	137	166	193	173	197	4	Grocka	40	63	75	92	72	105
14	Grocka							14	Grocka						
5	Zvezdara	175	348	393	434	330	382	5	Zvezdara	91	220	228	263	201	255
7	Zvezdara							6	Zvezdara						
6	Zemun	302	384	503	473	208	383	6	Zemun	185	225	279	272	137	272
5	Zemun							5	Zemun						
7	Lazarevac	324	362	312	226	197	351	7	Lazarevac	167	230	186	129	111	194
9	Lazarevac							8	Lazarevac						
8	Mladenovac	174	258	215	198	226	239	8	Mladenovac	68	95	101	98	118	151
13	Mladenovac							13	Mladenovac						
9	Novi Beograd	738	915	1048	961	454	595	9	Novi Beograd	460	556	603	538	266	398
1	Novi Beograd							1	Novi Beograd						
10	Obrenovac	230	314	329	227	192	312	10	Obrenovac	100	128	157	98	90	144
10	Obrenovac							12	Obrenovac						
11	Palilula	414	532	643	673	425	599	11	Palilula	250	308	377	391	264	410
3	Palilula							3	Palilula						
12	Rakovica	114	195	221	175	348	282	12	Rakovica	64	119	113	92	199	185
12	Rakovica							11	Rakovica						
13	Savski venac	209	360	366	298	252	289	13	Savski venac	118	195	196	166	150	166
8	Savski venac							9	Savski venac						
14	Sopot	42	73	74	61	71	56	14	Sopot	10	25	38	27	25	31
16	Sopot							17	Sopot						
15	Stari grad	658	782	884	764	441	483	15	Stari grad	368	488	512	427	244	281
2	Stari grad							2	Stari grad						
16	Surčin	30	90	110	126	23	86	16	Surčin	12	29	38	50	12	40
15	Surčin							15	Surčin						
17	Čukarica	196	297	356	321	595	472	17	Čukarica	104	159	155	178	332	314
6	Čukarica							7	Čukarica						

Uporednim prikazom tabela 1 i 2 došlo se do zaključka da su teritorije gradskih beogradskih opština u globalu ugroženije nego prigradske opštine. Međutim, neosporno se uočava da na nivou svih beogradskih opština najveći procenat od ukupnih krivičnih dela čine upravo krivična dela protiv života i tela, imovine i zdravlja ljudi. Takođe, statistika beleži evidentno smanjenje ukupno pravosnažno osuđenih dela 2014. godine na nivou opština u odnosu na 2013. godinu, međutim, posmatrajući pravosnažno osuđena krivična dela protiv života i tela, imovine i

zdravlja, možemo primetiti da su ova dela uglavnom bila u porastu u tom periodu, bez obzira na to što se na nivou opština ukupan broj krivičnih dela smanjio. Najugroženije opštine prema broju pravosnažno osuđenih ukupnih krivičnih dela predstavljaju: 1. Novi Beograd, 2. Stari Grad, 3. Palilula, 4. Voždovac, 5. Zemun, ali rang ovih opština varira kada se oduzmu kivična dela osuđena u saobraćaju. Svakako prvih pet najugroženijih opština u pogledu pravosnažno osuđenih dela protiv života i tela, imovine i zdravlja imaju identičan rang, a najugroženije su: 1. Novi Beograd, 2. Stari Grad, 3. Palilula, 4. Voždovac, 5. Zemun.

Tabela 3 – Koeficijent pravosnažno osuđenih punoletnih i maloletnih lica prema mestu izvršenja krivičnog dela protiv života i tela, imovine i zdravlja po km² u periodu 2010–2015. godine

Koeficijent pravosnažno osuđenih punoletnih i maloletnih lica prema mestu izvršenja krivičnog dela protiv života i tela, imovine i zdravlja po km ² u periodu 2010–2015. godine								
r.br./rang	Grad Beograd - opštine	površina	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1 15	Barajevo	213 km ²	0.08	0.11	0.16	0.12	0.15	0.20
2 7	Voždovac	149 km ²	0.93	0.95	1.26	1.13	2.36	2.62
3 2	Vračar	3 km ²	30	48.6	59.67	66.67	43.33	79.67
4 14	Grocka	289 km ²	0.14	0.22	0.26	0.32	0.25	0.36
5 5	Zvezdara	32 km ²	2.84	6.88	7.13	8.22	6.28	7.97
6 8	Zemun	150 km ²	1.23	1.5	1.86	1.81	0.91	1.81
7 11	Lazarevac	384 km ²	0.43	0.60	0.48	0.34	0.30	0.51
8 12	Mladenovac	339 km ²	0.20	0.28	0.30	0.29	0.35	0.45
9 4	Novi Beograd	41 km ²	11.22	13.56	14.71	13.12	6.49	9.71
10 13	Obrenovac	410 km ²	0.24	0.31	0.38	0.24	0.22	0.35
11 10	Palilula	447 km ²	0.56	0.69	0.84	0.87	0.59	0.92
12 6	Rakovica	30 km ²	2.13	3.97	3.77	3.07	6.63	6.17
13 3	Savski venac	14 km ²	8.43	13.93	14	11.86	10.71	11.86
14 17	Sopot	271 km ²	0.04	0.09	0.14	0.10	0.09	0.11
15 1	Stari grad	7 km ²	52.57	69.71	73.14	61	34.86	40.14
16 16	Surčin	220 km ²	0.05	0.13	0.17	0.23	0.05	0.18
17 9	Čukarica	156 km ²	0.67	1.02	0.99	0.14	2.13	2.01

Krivična dela koja su u tabelama popisana po beogradskim opštinama izvršena su i osuđena na teritoriji tih opština. S obzirom na to da prigradske beogradske opštine uglavnom poseduju veću površinu nego centralne gradske opštine, u Tabeli 3 prikazan je koeficijent pravosnažno osuđenih krivičnih dela protiv života i tela,

imovine i zdravlja u odnosu na površinu opštine na kojoj je krivično delo izvršeno i osuđeno. Koeficijent predstavlja broj pravosnažno osuđenih dela u odnosu na površinu opštine na kojoj je delo izvršeno. Takođe, koeficijent je predstavljen kako bi se uočio stepen rizika kod beogradskih opština, tj. broj krivičnih dela premešten je u prostornu dimenziju.

Nakon analize koeficijenata iz Tabele 3 mogli bismo zaključiti da su najugroženije opštine u odnosu na svoju površinu: 1. Stari Grad, 2. Vračar, 3. Savski Venac, 4. Novi Beograd, 5. Zvezdara. Pomenuti rang opština gde je predstavljena ugroženost u odnosu na površinu opštine vidno se razlikuje od ranga opština gde je predstavljen samo broj krivičnih dela, koji je naveden u tabelama 1 i 2. Kao naj-reprezentativniji primeri iz grupe beogradskih opština izdvajaju se opštine Savski Venac i Vračar. Naime, po broju ukupno izvršenih krivičnih dela protiv života i tela, imovine i zdravlja Savski Venac se nalazi na 9. odnosno Vračar na 10. mestu, međutim, kada se uzme u obzir broj izvršenih i osuđenih krivičnih dela u odnosu na površinu opštine na kojoj je delo moglo da se izvrši, opštine Savski Venac i Vračar spadaju u grupu najugroženijih opština.

Posmatrajući urbano tkivo Beograda u odnosu na stepen kriminaliteta koji je utvrđen, može se zaključiti da se na spisku najugroženijih opština, što se tiče pravosnažno osuđenih dela protiv života i tela, imovine i zdravlja, nalaze opštine koje na svojoj teritoriji imaju i specifična saobraćajna čvorišta u više nivoa, poput Autokomande i Mostarske petlje. Specifičnost ovih čvorišta ogleda se u tome da Autokomanda i Mostarska petlja predstavljaju ujedno i najveća saobraćajna čvorišta izgrađena u gradskoj sredini u Srbiji (Beograd), a koja se nalaze na pravicima međunarodnih koridora E 70¹ i E 75.²

Kako Autokomanda predstavlja tromeđu gradskih opština Vračar, Voždovac i Savski Venac, nemoguće je utvrditi koliko se osuđenih krivičnih dela protiv života i tela, imovine i zdravlja zapravo dogodilo na ovom području. Međutim, Mostarska petlja celom svojom površinom pripada teritoriji opštine Savski Venac, pa, u skladu sa tim, rad teži da ustanovi koliko postojanje saobraćajnog čvorišta ovog tipa zapravo utiče na bezbednost pomenute opštine.

3.2. Studija slučaja: Mostarska petlja

U velikim gradovima sa razvijenim auto-saobraćajem izvode se nadzemni auto-putevi koji se ponekad ukrštaju u istom nivou sa gradskim saobraćajnicama. Potreba za brzim i bezopasnim auto-saobraćajem u samom gradu dovela je do izgradnje posebne, nadzemne mreže auto-puteva i objekata. Pomoću ogranaka u obliku rampi ti auto-putevi su povezani sa unutrašnjom gradskom saobraćajnom mrežom. Nedostatak nadzemnih auto-puteva u gradu čini to što oni predstavljaju materijalnu branu koja razdvaja pojedine delove grada (Maksimović, 1957).

¹ E-70 (Španija, Francuska, Italija, Slovenija, Hrvatska, Srbija, Rumunija, Bugarska, Turska, Gruzija)

² E-75 (Norveška, Finska, Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, Srbija, BJR Makedonija, Grčka)

Bazik navodi kako proces oblikovanja gradskih prostora, bilo kakve vrste, treba da promoviše prostor koji će biti atraktivan i visokih estetskih kvaliteta (Bazik, 1995). Pored navedenog, neophodno je da zadovolji i druge kvalitete, koji su praktično preduslov jedan drugom: bezbednost, dostupnost i protočnost, čitljivost, ugodnost, inspirativnost i životnost ili ispunjenost (Bazik, 1995). Analiza pešačkog potencijala prostora na nivou grada tako postaje značajan faktor koji doprinosi sticanju reputacije koja odgovara gostoljubivom, živom i bezbednom gradu.

Mostarska petlja je građena u periodu od 1961. do 1974. godine i predstavlja najveće saobraćajno čvorište u Srbiji koje je nastalo u sklopu gradskog tkiva. Međutim, treba imati u vidu da pre i tokom podizanja ovog čvorišta, projektovanog sa ciljem da poveže Autokomandu i Bežanijsku kosu, Beograd nije bio razvijen niti izgrađen kao danas. Mostarska petlja predstavlja lokaciju koja mnoge Beograđane asocira na opasnost, pogotovo u večernjim satima. Problem Mostarske petlje davno je uočen, pa je i na konkursu pod pokroviteljstvom italijanske ambasade, koji je održan pre više od jedne decenije, predviđeno da se celokupno područje oko petlje tretira kao celina. Vreme je pokazalo da će se ovaj potez ipak rešavati iz segmenata.

U neposrednoj blizini nalazila se i srušena zgrada bivšeg saveznog MUP-a, na čijem mestu je u toku projekat urbane obnove "Skyline Belgrade". Ovaj kompleks postavljen je na platou i čine ga tri solitera različite spratnosti. Visina objekata dominira u odnosu na okruženje, pošto je cilj autora bio da stvori urbani reper. Iz aspekta urbane obnove i bezbednosti, ovaj projekat je osmišljen da donese rešenje za jednu od „najernjih“ tačaka u gradu kada su u pitanju seksualni delikti, pešačke prolaze Mostarske petlje. Lokacija kompleksa je uz samu Mostarsku petlju, na ukrštanju Ulice Kneza Miloša i auto-puta. Postament ove megastrukture projektovan je kao ozelenjeni i osvetljeni javni prostor kojim će se korisnici prostora sa zadovoljstvom kretati i provoditi vreme u njemu, što do sada nije bio slučaj (E. Vaništa Lazarević et al., 2017).

3.2.1. Projekat "Skyline"

Kritički osvrt na novoprojektovani stambeno-poslovni kompleks *Skyline*, koji obuhvata teritoriju u neposrednom okruženju Mostarske petlje, vršen je isključivo sa aspekta urbane bezbednosti. Na osnovu teorijskih zaključaka, izloženih u prvom delu rada, trebalo bi da projekat *Skyline* donese novododatu vrednost području oko Mostarske petlje. Pre svega, ulaganjem u atraktivan dizajn objekata, koji će svojom visinom učestvovati u panorami Beograda, podstiče se i veliki broj ulaganja druge vrste.

Razlika od 16 metara između dva nivoa biće ovim projektom savladana putem kaskada i trgova, koji će doneti još jedan, preko potreban, urbanistički kvalitet: prirodno ulivanje pešačkih staza u blok, odnosno skretanje putanje koja bi inače završila na saobraćajnoj petlji. Takođe, autor projekta uvodi pešake ka unutrašnjosti bloka, svesno se odričući kompaktnosti objekta na račun fluidnosti i prodora

u pešačkim kretanjima. Planiranje visokih tornjeva je rezultat i posledica ideje da se pešački tok uvede i skrene prema podnožju parka koji je sada neiskorišćen, neuređen i nesiguran a da se iskoriste svi građevinski potencijali lokacije. Međutim, samo ulaganje u pešački saobraćaj ove vrste povlači sa sobom i neophodne normative za njegovo uređenje. S obzirom na to da je projekat izgradnja objekata stambeno-poslovnog kompleksa, možemo zaključiti da će, pored uobičajenih mera bezbednosti u stambenom tkivu Beograda, deo koji se odnosi na poslovanje umnogome doprineti obezbeđenju ovog područja.

Pešaci koji, prema proveru "Space Syntax" od strane projektanta, prolaze u velikom broju od stanica javnog prevoza i tim pravcem ulaze u ulicu Kneza Miloša (za razliku od naspramne strane, koja je mirna i slabije prolazna) dobiće novi snažan prodor i direktnu vezu, a novoplanirani trg će revitalizovati čitavu zonu. Takođe, silazak sa najviše kote na nižu, u Sarajevsku ulicu, biće ugodniji i pun interesantnih sadržaja, što do sada nije bio slučaj. Novogradnja i izgradnja javnih pešačkih površina sa sobom povlači i niz kakarakteristika produktnog dizajna, koji će ovoj lokaciji omogućiti pre svega bolje osvetljenje, ali takođe atraktivnost prostora.

4.0 Zaključak

Ovom analizom principâ urbane obnove u kontekstu bezbednosti imamo priliku da sagledamo do koje mere urbanisti mogu uticati na podizanje nivoa bezbednosti javnih prostora. Opisano je na koji način korisnici precipiraju bezbednost i koji to arhitektonski kvaliteti utiču na osećaj sigurnosti kod ljudi. Takođe, analiziran je prostorni aspekt bezbednosti, sa ciljem da se definišu prostori u gradu koji generišu najviše kriminala.

Znajući koji to prostorni faktori utiču na povišenu stopu kriminala, kao urbanisti možemo delovati rešenjima u prostoru, prvenstveno kroz dizajn prostora koji će imati suprotan efekat. Sistematičnim pristupom i analizom pojedinačnih stavki, urbanisti i projektanti mogu se posvetiti određenim komponentama i ostvarenju ciljeva bezbednosti kako bismo podigli opšti nivo bezbednosti. Na navedeno bi povoljno uticali i tzv. oficiri za vezu, koji sa bezbednosnih aspekata doprinose projektovanju u naprednijim sredinama.

Integrišući principe prevencije kriminala kroz dizajn prostora u projekte urbane obnove, ali i nove izgradnje, podigao bi se opšti nivo bezbednosti, a samim tim i rezilijentnost Beograda. Istraženi su dostupni podaci o stepenu kriminaliteta u Beogradu i preispitano je na koji način urbano tkivo može da utiče na pojavu kriminala. Takođe je prikazan primer na koji način izabrani projekti urbane obnove, koji integrišu principe CPTED-a, poput *Skyline*-a, mogu da utiču na smanjenje stope kriminala u prostoru. U slučaju projekta "*Skyline* Belgrade" došlo je do „upliva“ na područje petlje sa severozapadne strane, u vidu pešačkog prostora novoprojektovanog trga i pokušaja na rešavanju dosadašnjeg problema ove lokacije – nesigurnosti.

Literatura

- Alexander, C. (2008). 'Growing pains'? Fear, exclusion and citizenship in a disadvantaged. U: S. R. Pain, *Fear: Critical geopolitics and everyday* (str. 101–135). London: Ashgate; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Alexander, C., R. P. (2012). Urban security: Whose security? Everyday responses to Urban Fears. U: V. Ceccato, *The urban fabric of crime and fear* (str. 37–53). New York: Springer; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Ashby, D., M. C. (2007). Profiling places: geodemographics and GIS. In T. W. T. Newburn, *Handbook of Criminal Investigation* (pp. 517–546). Cullompton: Willan Publishing.
- B. E. Molnar, S. L. (2004). Unsafe to play? Neighborhood disorder and lack of safety predict reduced physical activity among urban children and adolescents. *American Journal of Health Promotion*; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Bazik, D. (1995). *Ponuda gradske scene – potencijali mikroprostora grada*. Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Beljan, M. (2017, 3 2). *U ovaj deo centra Beograda zalaze samo NAJHRABRIJI*. Retrieved 6 20, 2017, from blic.rs: <http://www.blic.rs/vesti/beograd/u-ovaj-deo-centra-beograda-zalaze-samo-najhrabriji/ys3epq5>
- Blic (2013, 11 27). *Uhapšen vojni policajac zbog devet silovanja na Mostarskoj petlji*. Retrieved 6 20, 2017, from blic.rs: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/uhapsen-vojni-policajac-zbog-devet-silovanja-na-mostarskoj-petlji/cvmnteb>
- Blic (2015, 10 23). *Beogradani u strahu: Nema osvetljenja na Mostarskoj petlji*. Retrieved 6 20, 2017, from <http://www.blic.rs/vesti/beograd/beogradani-u-strahu-nema-osvetljenja-na-mostarskoj-petlji/mmsymmd>
- Brands, J., T. S. (2014). Experiencing and governing safety in the night-time economy: Nurturing the state of being carefree. *Emotion, Space and Society*, 11.
- Brands, J., T. S. (2014). Fear of crime and affective ambiguities in the night-time economy. *Urban Studies*, 51.
- Bonaiuto, M., S. A. (2012). Residential places and neighborhoods: Toward healthy life, social integration, and reputable residence. U: S. Clayton, *The Oxford handbook of environmental and conservation psychology* (str. 221–247). New York: Oxford University Press; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Brownson, R. C., E. A. (2001). Environmental and policy determinants of physical activity in the United States. *American Journal of Public Health*, 91(12); preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Ceccato, V. (2012). *The urban fabric of crime and fear*. New York: Springer; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Clarke, R. (1997). *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. New York: Criminal Justice Pr; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Cook, I. R., M. W. (2011). Visibility and the policing of public space. *Geography compass*, 5; preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Cozens, P. (2005). Designing out crime – from evidence to action. *Delivering Crime Prevention: Making the Evidence Work*. Sydney: Australian Institute of Criminology and the Attorney-General's NSW Department; preuzeto od (P. Cozens, 2008).

- Cozens, P., M. T. (2008). Designing out crime in Western Australia: a case study. *Property Management*, 26(5).
- Day, K. (2001). Constructing masculinity and women's fear in public space in Irvine, California. *Gender, Place and Culture*, 8(2); preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Eck, J. (2002). Preventing crime at places. U D. P. L. Sherman, *Evidence-based Crime Prevention* (str. 9241–9294). London: Routledge; preuzeto od (P. Cozens, 2008).
- Eklblom, P. (1997). Gearing up against crime: a dynamic framework to help designers keep up with the adaptive criminal in a changing world. *International Journal of Risk, Security and Crime Prevention*, 2(4); preuzeto od (P. Cozens, 2008).
- Eklblom, P. (2005). Designing products against crime. U: N. Tilley, *Prevention and Community Safety*. Cullompton: Willan Publishing; preuzeto od (P. Cozens, 2008).
- Giddens, A. (1989). A reply to my critics. U: H. J. D, *Social theory of modern societies: Anthony Giddens and his critics* (str. 249–301). Cambridge: Cambridge University Press; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Guzik, R. (2000). Przestrzenny obraz przestępczości w prasie krakowskiej. *Prace Geograficzne Instytutu Geografii UJ*; preuzeto od (V. Pantyley, 2017).
- Häkli, J. (2009). Geographies of trust. U: C. J. Häkli, *Social capital and urban networks of trust* (str. 13–35). London: Ashgate; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Hinkle, J.C.; D. W. (2008). The irony of broken windows: A micro-place study of the relationship between disorder, focused police crackdowns and fear of crime. *Journal of Criminal Justice*, 36; preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Jabareen, Y. (2006). Sustainable Urban Forms: Their Typologies, Models, and Concepts. *Journal of Planning Education and Research*, 26(1); preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Jabareen, Y. (2013). Planning the Resilient City: Concepts and Strategies for Coping with Climate Change and Environmental Risk. *Cities*, 31.
- Jabareen, Y. (2015). City planning deficiencies & climate change – The situation in developed and developing cities. *Geoforum*, 63; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Jabareen, Y., Eizenberg, E., Zilberman, O. (2017). Conceptualizing urban ontological security: 'Being-in-the-city' and its social and spatial dimensions. *Cities*, 68.
- Jacobs, J. (1961). *The life and death of great American cities*. New York: Penguin; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Joongsub, K., R. K. (2004). Physical and psychological factors in sense of community. *Environment and behaviour*, 36; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Kim, J., R. K. (2004). Physical and psychological factors in sense of community: New urbanist Kentlands and nearby Orchard Village. *Environment and behaviour*, 36; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Koskela, H. (1997). 'Bold Walk and Breakings'; Women's spatial confidence versus fear of violence. *Gender, Place and Culture*, 4; preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Koskela, H., R. P. (2000). Revisiting fear and place: Women's fear of attack and the built environment. *Geoforum*, 31; preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Kuo, F. E., M. B. (1998). Transforming inner-city landscapes – Trees, sense of safety, and preference. *Environment and behaviour*, 30; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).

- Kuo, F. E., W. C. (2001). Environment and crime in the inner city – Does vegetation reduce crime? *Environment and behaviour*, 33; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Loukaitou-Sideris, A. (2009). *How to ease women's fear of transportation environments: Case studies and best practices*. San Jose: Mineta Transportation Institute; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Madge, C. (1997). Public Parks and the Geography of Fear. *Journal of Economic and Social Geography*, 88(3); preuzeto od (V. Pantyley, 2017).
- Maksimović, B. (1957). *Urbanizam*. Beograd: Građevinska knjiga.
- Mehta, A., L. B. (1999). Embodied discourse, on gender and fear of violence. *Gender, Place and Culture*, 6; preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Milićević, I. (2013, 12 3). *Ovo je hrabra inspektorka koja je uhvatila serijskog silovatelja*. Retrieved 6 20, 2017, from blic.rs: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/ovo-je-hrabra-inspektorka-koja-je-uhvatila-serijskog-silovatelja/3j45q4s>
- Milićević, I. (2014, 1 23). *Optužen silovatelj sa Mostarske petlje*. Retrieved 6 20, 2017, from: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/optuzen-silovatelj-sa-mostarske-petlje/ngd-4p6b>
- Office of the Deputy Prime Minister. (2004). *Safer Places: The Planning System and Crime Prevention*. London: Office of the Deputy Prime Minister, Home Office; preuzeto od (P. Cozens, 2008).
- Pain, R. (2009). Critical geopolitics and everyday fears. U: S. M. Lee, *Fear of crime: Critical voices in an age of anxiety* (str. 45–58). New York: Routledge; preuzeto od (Y. Jabareen, 2017).
- Pease, K. (2001). *Cracking Crime through Design*. London: Design council; preuzeto od (P. Cozens, 2008).
- Poyner, B. (1993). What works in crime prevention: an overview of evaluations. U: R. V. Clarke, *Crime Prevention Studies* (T. 1). New York: Criminal Justice Press; preuzeto od (P. Cozens, 2008).
- Quetelet, A. (1842). *A treatise on man and the development of his faculties*. Edinburgh: W. and R. Chambers; preuzeto od (V. Pantyley, 2017).
- Ricotta, G. (2016). Neoliberalism and Control Strategies – The Urban Security Policies in Italy. *PArteecipazione e CONflitto – The Open Journal of Sociopolitical Studies*, 9(2).
- Ross, C. E., J. M. (1999). Disorder and decay: the concept and measurement of perceived neighbourhood disorder. *Urban Affairs Review*, 34(3); preuzeto od (P. Cozens, 2008).
- S Yasmin, S. H., S. I. (2015). Knowledge integration between planning and landscape architecture in contributing to a better open space. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 170, 545–556; preuzeto od (S. K. S. O. Thani, 2016).
- Sharifah Khalizah Syed Othman Thani, N. H. (2016). Surveillance by Design: Assessment using principles of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED) in urban parks. *Procedia – Social and Behavioral Sciences (AMER International Conference on Quality of Life, AicQoL2016Medan)* (str. 506–514). Amsterdam: Elsevier.
- Smith. (2010). *Geographies, The SAGE Handbook of Social Geographies*. London – Los Angeles: SAGE; preuzeto od (V. Pantyley, 2017).

- Sparks, R., E. G. (2001). Fear and everyday urban lives. *Urban Studies*, 38. preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Tong Sun, Y. X. (2011). Discussion on Integration of Urban Video Surveillance. *Procedia Engineering (Advances in Control Engineering and Information Science)*. 15, str. 3255–3259. Amsterdam: Elsevier.
- Tuan, Y. (1979). *Landscapes of Fear*. Oxford: Blackwell; preuzeto od (V. Pantyley, 2017).
- Van Aalst, I., T. S. (2009). Omstreden nachten. Angstgevoelens van jongeren in de uitgaansgebieden van Arnhem en Apeldoorn. U: N. B. H. Boutellier, *Omstreden Ruimte*. Amsterdam: Van Genneep; preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Vaništa Lazarević, E. (2003). *Obnova gradova u novom milenijumu*. Beograd: Classic map studio; preuzeto od (E. Vaništa Lazarević, 2017).
- Vaništa Lazarević, E., Z. K. (2017). Urban renewal under the scope of security issues – Case study of Belgrade – Gloomy parts of the city. *Places and Technologies 2017*. Sarajevo: Faculty of Architecture – University of Belgrade.
- Viktoriya Pantyley, J. R. (2017). Perception of urban safety: the case of Lublin, Poland. *Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development*, 21 (1).
- Waite, G., L. J.-M. (2011). The guys in there just expect to be laid’: Embodied socio-spatial practices of a ‘night out’ in Wollongong, Australia. *Gender, Place and Culture*, 18; preuzeto od (J. Brands, 2014).
- Wilson, J., G. K. (1982). Broken windows: the police and neighborhood safety. *The Atlantic Monthly*, 3(2); preuzeto od (P. Cozens, 2008).

SAFETY IN SOCIAL AND URBAN RESTORATION CONTEXT OF TODAY’S CITIES

Summary

Since the beginning of the 21st century we have been faced with new, totally different and complex questions regarding safety in cities. Today, we are not focused anymore on regular fighting against criminal problems; cities are overwhelmed by all threats, from natural disasters, poverty and misery to the processes of migration. The goal of this paper is to study the cause and stimuli and to do some analysis for further research. The goal will be to make resilient cities where we consider safety the most important factor. Phenomena which we find in the cities, even if they could not be presumed or planned, will be further investigated. Poverty in cities is something we already fight against, but it is an indicator of future instability and crime. Development of disaster resilient communities is an element which has already been worked on globally. By identifying factors of urban renovation, experts

should be open to explore the concepts which bring new ideas about urban resistance enforcements. While concept of instable or “zero tolerance” is defined as sensitive to stressors, anti-fragilities are connected with generation of positive answers to damage. Constant estimation needs to be focused on advantages and weaknesses of unexpected events. When it comes to migrations, guidelines should follow the American model – almost two centuries of co-existence. It should be pointed out that there is an active political and professional will to create a healthy, strong, and mixed settlement. By multicultural enforcement in public places during urban regeneration and transformation, we should take into account both local interest, public, private and the new ones.

Keywords: *safety, cities, resilience, social and urban restoration, phenomena*